

ישראל, המתנות שהן ממון כהן, הן כבר ביד כהן, דרך האשה, וא"כ אין כל חיוב מצות נתינה. וצריך לומר כיון שהתורה זיכתה לבעלים את טובת ההנאה, יכול הוא לקבוע שרוצה ליתן לכהן אחר דווקא ולא לאשתו. ובזה יש לבאר מה שהביא בשם הרדב"ז בפתחי תשובה שם, שכהנים יכולים מראש לזכות במתנות למכירי ת"ח, ויכול לקחת בשמו המתנות. אולם המכיר עצמו גם אם הוא ת"ח, אינו יכול לשחוט בעצמו ולהשאיר המתנות על סמך מכירי הכהנים, שהוא כאילו נתן להם המתנות וקבל חזרה, דוגמת בעל כהנת שאינו חייב, לפי שלא נתן ולא מידי. ופירש הרדב"ז לפי שלא היתה כאן נתינה כלל. ונראה לחלק בכהנת אשת ישראל, שאין כל חיוב נתינה כסברת הרשב"א לפי שהמתנות בחזקת כהן, לפי שהוא זוכה מבעל הכהנת, ואילו בת"ח יש חיוב נתינה, ורק אם יתן הוא ממון כהן, וכיון שלא יצא מרשותו אין זה ממון כהן.

לפ"ז יש לבאר המנהג ליתן מראש סכום לכהן שמחל על המתנות, אע"פ שגם האחרונים פקפקו במנהג, וכן יש להבין שלא הקפידו לקיים המצוה כהלכתה, שסמכו בזה על דעת הרשב"א, שאין כל מצות נתינה לכהן, משום שהתורה זיכתה המתנות מראש לכהן ומשלחן גבוה קא זכו, וכשם שלא מברכים, כך גם אין כל מצוה לזכות לכהן, החיוב הוא שלא להשאיר ממון כהן ביד הבעלים, וכיון שהכהנים ספיקות ואינם אלא כהני חזקה, ויש מקום לטענה שכל המוציא מחבירו עליו הראיה, אע"פ שדרך כלל בכהני חזקה מקיימים המצוות כהלכתן בפדיון הבן וכדומה, בנידון זה מספיקה מחילת הכהן, ואע"פ שלא נותנים לו דבר ואינו זוכה במתנות, כיון שמחל נפקע החיוב, ואין זה ממון כהן. מיהו כל זה לבאר המנהג, אולם לכתחילה בארץ יש להשתדל בקיום המצוה כהלכתה.

כסברא זו מצאנו בפרי חדש, שכתב שבעל כהנת פטור ממתנות רק בהסכמת אשתו, אבל אם אינה רוצה לפטור בעלה מהמתנות, ומודיעה שאינה רוצה לזכותם, חייב הבעל ליתנם לאחר, והסברא שהק"ו הוא רק שהבעל חייב במתנות, וניחא ליה שתקחם האשה, והאשה מסכימה ומזכה חזרה, אבל אם מפרשת דבריה שאינה זוכה, הבעל חייב. אולם בפרי תאר כתב, "שאפי" האשה עומדת וצווחת שאינה זוכה המתנות מבעלה ישראל, הבעל פטור מהמתנות כיון שאשתו כהנת". ויש להבין שיטה זו והרי עומדת וצווחת שאינה רוצה המתנות, ועוד כיצד בפועל מתבצעת מצות הנתינה לכהן.

והנה מקור ההלכה שבעל כהנת פטור ממתנות הוא הרשב"א, שדן ק"ו, אם אשתו מקבלת המתנות, ק"ו שאינו חייב לתת, והרשב"א לשיטתו במתנות, שהבעלים צריכים לדאוג שממון כהן יגיע לידי ו לא יהיה גזל בידי הבעלים, ושזכתה להם התורה בטובת הנאה, על כן במכירי כהונה ובאשת כהן, כיון שהמציאות מזכה את המתנות לכהנת, ושאר כהנים אסחי דעתייהו שיתן להם ולא לאשתו, הרי שהממון כבר מוחזק ביד אשתו ומה שקנתה אשה קנה בעלה, ואין כאן כל חיוב להעביר המתנות לכהן, שהרי כהן זכה בהם, ואין לדמות למעשר עני, שיש בו מצות הפרשה ונתינה.

ועיין במחזיק ברכה שהאריך לדון אם בעל כהנת הרוצה לקיים המצוה אינו בגדר כל הפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט. וסבר דכיון שמעיקר הדין חייב רק שנפטור ע"י שהוא כאילו מזכה לאשתו, ואשתו מזכה לו חזרה כמכירי כהונה, כיון שרוצה לקיים המצוה כהלכתה וליתן לכהן אחר, ובפרט לת"ח כהן, אין זה בגדר כל הפטור מדבר ועושהו, לפי שיכול לחייב עצמו. אולם יש לדון לסברת הפרי תאר ולדברינו כסברת הרשב"א, בכהנת שהיא אשת

סימן מא.

נטיעות בט"ו בשבט בשביעית לצורך החזקת הארץ.

בשביעית כשכל מטרת הנטיעות היא להחזיק הקרקעות שלא יפלו לידי נכרים, בכדי לדעת המעשה

נשאלתי ע"י גבורי כח עושי דברו באחד מישובי השומרון, אם מותר להם לנטוע עצים בט"ו בשבט

הלכה מפורשת, שמקורה בגמ' במסכת גיטין ח: "הקונה שדה בסוריא כקונה בפרברי ירושלים, למאי הלכתא, אמר רב ששת לומר שכותבין עליו אונו ואפי' בשבת", ושואלת הגמ' "בשבת סלקא דעתך, כדאמר רבא אומר לעכו"ם ועושה, ואע"ג דאמירה לעכו"ם שבות, משום שוב ארץ ישראל לא גזור רבנן", ופרש"י שם, "אפי' בשבת, אם לקחה מן העכו"ם ורוצה לילך לדרכו בשבת, מותר משום שוב ארץ ישראל, לגרש עכו"ם ולישב ישראל בה". מפורש שהתירו אמירה לעכו"ם ועשיית מלאכה ע"י נכרי לצורך ישוב ארץ ישראל, וא"כ כשם שמותר לומר לנכרי לכתוב שטר על מנת לגאול קרקע בארץ, ה"ה שמותר לומר לו לבנות בשבת, כשיש חשש שאם לא יעשה כן בשבת לא תגאל הארץ. ההיתר שנזכר בגמ' ובשו"ע בוצע הלכה למעשה, באותה שבת נבנו ע"י נכרים בקבלנות מאות בנינים שמוחזקים היום על ידי ישראל, ולא חלה עליהם גזירת ההקפאה. לאור הלכה זו יש ללמוד גם לנדון דידן, עד כמה חשובה מצות ישוב ארץ ישראל, שאין להחמיץ הזדמנות תפיסת קרקע מן הנכרים, ונכון למצא הדרך להתיר גם הנטיעות בשביעית במידת האפשר.

מדברי הגמ' ברור שאע"פ שיש חשיבות מיריבית למצות ישוב ארץ ישראל, לא התירו איסור מן התורה כדי לגאול קרקע. כדברי הגמ' "שבת סלקא דעתך", והתירו רק אמירה לנכרי, שאסורה רק משום שבות. הרמ"א בשו"ע סימן ש"ו סעיף י"א הוסיף על דברי השו"ע שם שהתיר לקנות בית בארץ ישראל וחזתם עליו בערכאות, שההיתר רק בכתב שלהם, שאינו אלא מדרבנן. מקורו הוא באור זרוע הלכות שבת שהיתר אמירה לנכרי שבות, הותר רק במלאכה דרבנן, משום שלדעתו כתיבה בכתב עכו"ם אינו אלא מדרבנן, אולם רבים תמהו על סברת האור זרוע, והוכיחו שכל כתב אסור מן התורה. וכיאר הריב"ש בסי' ק"א ובסי' שפ"ז הטעם שבמצוה זו התירו אמירה לנכרי במלאכה דאורייתא, משום שמצות ישוב ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות, וכל גאולה היא מצוה לדורות, אבל בשאר מצוות רק בשבות דשבות הקילו, וגם בשאר מצוות דעת התוס' ועוד שהתירו שבות דשבות רק במילה שדוחה שבת, ואילו שאר איסורים דרבנן אינם נדחים מפני מצוה

אשר יעשון הבהירו את הצורך בנטיעות. בסמוך לשוב הנמצא בלב השומרון הוחזקו שטחים ע"י שלטונות צה"ל, השטחים נעזבו, ואם לא יוחזקו באופן מעשי בידי ישראל, יש חשש גדול שיכנסו בהם זרים. כדי לתפוס את הקרקע בבעלות גמורה, לא מספיקה חזקה של נעל גדר, ומלבד גידור השטח, יש צורך בנטיעות. אנשי המקום תכננו לקיים מבצע נטיעות בט"ו בשבט, בכדי להעזר באוהדים מכל הארץ, ונשאלה השאלה האם מותר לעשות את מבצע הנטיעות בשביעית, שהרי נטיעה היא אחת מהמלאכות האסורות בשבת הארץ.

א. היתר אמירה לנכרי בשבת משום ישוב הארץ

כשנשאלה השאלה נזכרתי במעשה שהיה בצוק העיתים הדומה לנדון דידן, שהותר איסור שבות בשבת משום ישוב ארץ ישראל. לפני כשנתיים כשהחלו הדיונים במשא ומתן המדיני, התחייבה ממשלת ישראל כלפי ממשלת ארצות הברית, על הקפאת הבניה בשטחים. סוכם שיאפשרו רק בניה שהחלה, ויקפאו כל בניה חדשה, לצורך זה הוחלט על צילום מצב, ע"י צילומי אויר שיאפשרו את המשך הבניה הקיימת, וימנעו בניה חדשה. בהסכם נקבע שכל בנין שיסודותיו הוקבעו, והוצקה בו הקרקע יגמר. הצילומים נקבעו לראשון לחודש, שהיה יום ראשון בשבוע, הגזירה נודעה בשטחים בעוד מועד, והחל מבצע מזורז להתחיל ככל האפשר בבניית יסודות וציקת קרקע, בטרם תחל ההקפאה, כדי להאחז ולבנות יותר בנינים בישובים, ושלא נעזבנה ח"ו לזולתנו מן האומות. ונשאלה השאלה האם מותר להתיר העבודה בשבת שלפני הגזירה ע"י נכרים, כשהעבודה נעשית בתוך ישוב ארץ ישראל, ואכן הורו הרבנים הלכה למעשה להתיר העבודה בשבת ע"י קבלנים נכרים בתוך הישובים, ואע"פ שהלכה מפורשת בשו"ע או"ח סימן רמ"ד, שמלאכת בניה במחובר הנעשית ע"י נכרי אסורה גם אם הנכרי עובד בקבלנות, והחמירו חז"ל בבית שנבנה ע"י גוי בשבת עבור ישראל, שאסור לגור בו, משום שוב ארץ ישראל, הותרה העבודה בשבת, וזאת על סמך

דאורייתא, שהרי העמידו חכמים דבריהם אפי' במקום כרת.

ג. איסור נטיעה בשביעית

איסור נטיעה בשביעית לדעת הרמב"ם אינו אלא מדרכנן, ואלו דבריו בפ"א מהל' שמיטה ויוכל ה"ב, "אינו לוקה מן התורה אלא על הזמירה או על הזריעה, ועל הקצירה או על הבצירה", והוסיף שם בהל' ד', "המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהם מעבודות האילן מכין אותו מכת מרדות מדבריהן". אולם יש ראשונים המכלילים את הנטיעה בכלל הזריעה, ועיין מה שכתב בזה באגלי טל מלאכת זורע. וכיוצא בזה דנו בדין החרישה אם אסורה מדרכנן שאינה בכלל ארבעת המלאכות האסורות, או שאסורה מן התורה, כפי שנראה מלשון הרמב"ם בתחילת הלכות שמיטה ויוכל, שהזכיר הפסוק "בחריש ובקציר תשבת" לגבי שביעית. וביאר הגרא"י קוק זצ"ל בשבת הארץ קונטרס אחרון פ"א, שאכן איסור המלאכות אמור רק על ארבע המלאכות, אבל מדין "ושבתה הארץ שבת לה", כמצות עשה, אסורה גם החרישה מן התורה לדעת הרמב"ם, וה"ה לנטיעה. והנה כנדון דידן יש לצרף להיתר את מכירת הקרקעות לנכרי, המדובר בקרקע שהיתה מוחזקת בתחילת השביעית בידי צה"ל, וקרקעות אלה נמכרו ע"י הרבנות בהיתר המכירה, ואע"פ שמלאכות דאורייתא לא הותרו בהיתר המכירה, בנטיעה דרכנן ע"י נכרי משום מצות ישוב ארץ ישראל, לכאורה נראה שודאי שאין מקום להחמיר. אולם כשנתבונן בהוראות הגרא"י קוק זצ"ל לנוהגים בהיתר המכירה, נווכח עד כמה החמיר שלא ליטוע בשביעית גם בקרקעות שנמכרו לעכו"ם.

ד. הוראות הגרא"י קוק זצ"ל בדין נטיעה בשביעית

בשו"ת משפט כהן סימן ע"א מדגיש הגרא"י קוק זצ"ל את חומרת היתר הנטיעה בשביעית גם לאחר המכירה, וז"ל "מפני שכל דבר ההיתר הוא מפני הדוחק העצום, ובתורת הוראת שעה, על כן הנהגנו שלא ליטוע נטיעות חדשות כלל, מפני שכל מגמתנו היא להגן על הישוב שכבר נשתכלל וכו'. ואע"פ שמצד הדין הנטיעה היא מכלל המלאכות שלדעת

ב. אמירה לנכרי באיסור שביעית

לאור הדברים יש מקום להקל לנטוע בשביעית על ידי נכרים, שהרי איסור אמירה לנכרי התיירו, משום ישוב ארץ ישראל ואפי' במלאכה דאורייתא, וק"ו בשביעית שלדעת רוב הפוסקים שביעית בזמן הזה מדרכנן. אולם בענין זה יש להבחין בין איסור אמירה לנכרי במלאכת שבת, לאמירה לנכרי לעשות מלאכה בקרקע בשביעית. בשבת איסור השביתה ממלאכה הוא על האדם, שישראל לא יעשה מלאכה בשבת, ואילו גוי אינו מצווה ומותר בעשיית מלאכה, איסור האמירה לנכרי לעשות מלאכה עבור ישראל, אינו אלא מדרכנן שלא יהיה נראה כשלוחו, או משום ממצא חפץ ודבר דבר, ורק האמירה לנכרי אסורה, ולא עצם פעולת המלאכה. אולם במצות שביעית יש מחלוקת בראשונים, אם איסורי המלאכות חלים על האדם שאסור לו לעבוד בשדה בשנה השביעית, או שהאיסור הוא איסור חפצא שהאדם מצווה שהארץ תשבות, ולא רק שהוא לא יעשה מלאכה. הרש"ל בחכמת שלמה בכא מציעא צ: בד"ה אבל הכא, ועוד אחרונים סוברים שבשביעית מצווה בעל הקרקע שאדמתו תשבות, ולא רק שהוא לא יעבוד בה. המנחת חינוך במצוה קי"ב דימה את מצות שבת הארץ, למצות שביתה בהמה בשבת, שאדם מצווה על שביתה בהמתו, וה"ה בשבת הארץ בשביעית, הבעלים מצווים שהארץ תשבות, וגם אם תעשה מלאכה ע"י נכרי, יעברו הבעלים על איסור שביעית. לפ"ז אין להשוות איסור אמירה לנכרי בשבת שהותר משום ישוב ארץ ישראל, להיתר נטיעה בשביעית ע"י נכרי, לפי שנטיעה גם ע"י נכרי איסור דאורייתא היא, ולא רק איסור דרכנן של אמירה לנכרי. אולם במהרי"ט ח"ב יו"ד סי' נ"ב ועוד לא מחלקים בנדון, ולדבריהם גם איסור שביעית הוא איסור גברא, ורק ישראל העובד בקרקע, עובר בשבת הארץ. ולשיטה זו יש להיתר הנטיעה בשביעית דרכנן, ע"י אמירה לנכרי שיבצע הנטיעה.

ללכת בדרך הגרא"י קוק זצ"ל, ולהתיר נטיעה רק בצירוף עוד היתרים.

ה. איסור נטיעת אילן סרק

הרמב"ם בפ"א מהל' שמיטה ה"ה כתב "אין נוטעין בשביעית אפי' אילן סרק". וביאר הכסף משנה שמקור הדין הוא מירושלמי שביעית פ"ד ה"ד "רשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית", משמע דרבנן אסרי. אולם האחרונים הקשו על כך מנין שרבנן חולקין על רשב"ג, ומנין שהלכה כרבנן הרי קיי"ל הלכה כרשב"ג במשנתנו. יש שלמדו את מקור דברי הרמב"ם מהתוספתא שביעית פ"ג ה"א, וז"ל "וכן היה רשב"ג אומר מותר אדם ליטע אילן סרק כדי לעשות סייג", (גדר לשדה שלו, מפרשים שם). וביארו שכל ההיתר כשהנטיעה לצורך סייג, משמע שאם הנטיעה לצורך גידול חקלאי, לקורות האילן הנטיעה אסורה, וזה שכתב הרמב"ם אין נוטעין אפי' אילן סרק. ולפירוש זה אילן סרק אסור בנטיעה לצורך גידול חקלאי, אבל נטיעה שלא לצורך גידול האילן אלא לסייג מותרת בשביעית. הר"ש סיריליאו בביאורו על ירושלמי שביעית פ"ד ה"ד, ביאר התוספתא שאיסור שביעית אמור רק על זריעה לצורך מאכל, ולא על זריעה לצורך סייג. ואילו החזון איש סימן י"ט אות כ' הוסיף ביאור שרק גידולים הקדושים בקדושת שביעית, שנאמר בהם "לך ולחיה אשר בשדה לאכלה", אסורים באיסור שביעית.

בשו"ת מהרי"ל דיסקין סימן כ"ז אות כ"ג הסתפק לפ"ז מה דינם של עצי הצבר (סברס) הנטעים לסייג סביב הכרמים והפרדסים, שיש בהם פירות, אם דינם כעצי סרק הנטעים לסרק ומותרים בשביעית, או כיון שיש להם פירות, אסורים בשביעית אע"פ שנטעים לסרק.

בערוך השלחן העתיד הלכות שמיטה ויובל סי' י"ט סעיף ה' כתב שגם לדעת הרמב"ם שכתב

כמה מרבתינו הראשונים אסורה רק מדרבנן, והיה ראוי להקל אחר המכירה לעשותה גם ע"י ישראל, מ"מ מפני שההשערה היא תמיד שע"י מניעת נטיעות חדשות לא תצא קלקלה למעמד הישוב, הנהגנו להחמיר בה עוד יותר מבשאר מלאכות, שהן ע"פ דין תורה חמורות ממנה [כוונתו לחרישה] וכו'. והנה מצד הדין הנוטע בשביעית ב איסור יעקר, אבל אי

אפשר לי להורות כן על מה שכבר עשוי". ועיין שם שרק במקום של "הפסד נורא" כהגדרתו, התיר נטיעה בקרקע המכורה לגוי ע"י נכרי, וזאת בצירוף עוד היתרים אחרים, כגון להקים סככה מעל הנטיעה שתעשה כמו בתוך בית, שלדעת הירושלמי ערלה פ"א סוף ה"ב "שדך" כתיב ולא "בית", וכדומה. והנה בפשטות ניתן לומר שגם נטיעות לצורך החזקת הקרקע, הם בכלל הפסד נורא שהתיר הגרא"י קוק זצ"ל במפורש ע"י נכרי, ועוד שכל מה שהחמיר בנטיעה בשביעית יותר משאר מלאכות, הוא משום שנטיעה חדשה אינה נראית כהפסד, וכאן ההפסד ברור.

ונראה לבאר שמה שבקש הגרא"י קוק זצ"ל להתיר הנטיעה בנכרי בצירוף עוד היתרים, אין זה רק בכדי לצרף שני היתרים ביחד עם היתר המכירה, אלא שההיתרים משלימים זה את זה, לפי שבשביעית שני איסורים, האחד איסורי המלאכה "לא תזרע ולא תזמר" וכו', והשני מצות עשה של "ושבתה הארץ שבת לה", איסורי המלאכה אסורים בכל מצב, ויש להחמיר באיסורים דאורייתא גם לאחר המכירה, ואילו מצות העשה של "ושבתה הארץ" אמורה על בעל הקרקע שתשבות הארץ, כמו דין שביבת בהמתו בשבת. ונפק"מ בעבודת הקרקע ע"י נכרי, אע"פ שאין איסור מלאכות מן התורה, יש איסור חפצא של "ושבתה הארץ", לדעת הרש"ל והמנחת חינוך שהבאנו דבריהם לעיל. אבל בקרקע מכורה לנכרי אין איסור שבת הארץ, והמלאכה אינה אסורה מן התורה, וכן בנוטע בתוך בית וכדומה אין איסור כלל, ולפי"ז ההיתרים משלימים זה את זה, ואעפ"כ נכון

השגת גבול, וכתב שאם הדבר הכרחי יש בכך משום "פוקד זרועו משום ארנונא" (סנהדרין כו.), שאם יש הפסד שאי אפשר לעמוד בו, הותרה הזריעה בשביעית, וה"ה לנדון דידן עיקר הנטיעה הכרח היא, ויש בה משום ישוב ארץ ישראל.

והנה הגרא"י קוק זצ"ל במשפט כהן סימן ע"ד כותב בתשובה לועד המושבה עקרון, וז"ל "אע"פ שקשה להתיר החרישה, מ"מ בחרישה זו שתהיה רק לכוונת השמירה על בעלות הקרקע, ולא לצורך הקרקע עצמה, ושתיעשה ע"י שינוי וע"י נכרי, יש להתיר במקום דחק כזה. ויעשה לפני זמן צמיחת העשבים כשיהיה קרוב החשש של היזק ע"י הנכרים, אז יחרשו ע"י שינוי כנ"ל".

לאור האמור אפשר לנטוע בשביעית, כשהנטיעה לצורך ישוב ארץ ישראל, שלא נעזבנה לזולתנו מן האומות, בתנאי שהנטיעה תיעשה ע"י נכרים, בקרקע שנמכרה לנכרי בהיתר המכירה, להגביל הנטיעות לאילנות סרק, ליטוע השתילים בגושיהם בעציץ שאינו נקוב, וראוי להוסיף כל שינוי, על מנת שלא יראה כנוטע בשביעית לצורך עבודת הארץ.

ז. אם לבצע הנטיעות בט"ו בשבט במבצע נטיעות

אולם למרות שעצם ההיתר נראה ברור, ויש בו משום ישוב ארץ ישראל, נראה שאין להתיר הנטיעות בט"ו בשבט, ובפרט לא במבצע נטיעות שנקרא ליום זה, לפי שכל מהותם של הנטיעות בט"ו בשבט, בראש השנה לאילן, הוא נטיעה חקלאית האסורה בשביעית, ועל נטיעה בפרהסיא ביום זה, במבצע נטיעות, יש בו להזכיר את הנטיעות כעבודת הארץ

במפורש שאין נוטעין בשביעית אפי' אילן סרק, האיסור ודאי מדרבנן שלא יבא ליטע אילן מאכל, לפי שגם אם רבנן חולקין על רשב"ג, המחלוקת אם גזרו אילן סרק אטו אילן מאכל. לפ"ז דנו האחרונים להתיר עבודות יעור כיון שאין בהם איסור דאורייתא, ואמנם קשה לסמוך על היתר שאינו מבואר להדיא, לפי שהרמב"ם כתב אפי' אילן סרק ולא פירש, עכ"פ ברור שיש להעדיף בעת הצורך ליטוע אילן סרק ולא אילן מאכל, כמו כן יש להוסיף ליטע האילן בעציץ שאינו נקוב, שיש בו עוד צד להתיר, וליטע האילן עם גוש הקרקע שבו, לפי שיש דיעה שאינו נחשב לנטיעה בשביעית, כפי שאינו נחשב לנטיעה בשנות ערלה. וראיתי שכתב כן בספר השמיטה להגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל (עמ' י"ט) להקל בשביעית. ותמה עליו בספר תורת השמיטה להגר"ח גרוסברג זצ"ל (עמ' ט') שאין לדמות דין נטיעה בשביעית שעיקרה פעולת הנטיעה ואסורה אפי' בגוש, לדין נטיעה בערלה ששתיל עם גוש האדמה נחשב לפי שנתו אע"פ שניטע מחדש. ואע"פ שנראין דבריו, טוב לכתחילה לצרף להתיר ליטע בגוש אדמה.

ו. מלאכות בשביעית לצורך בטחוני

לאור ההיתר שנטיעה לסייג מותרת, יש להתיר גם נטיעה שעיקרה לצורך שמירת קרקע כנטיעה לסייג. שהרי כל עיקר הנטיעות המבוקשות, הם לצורך החזקת הקרקעות מידי נכרים. והנה שאלות מעין אלה כבר נשאלו ונדונו, הגרא"י קוק זצ"ל בשבת הארץ נשאל אם מותר לחרוש בשביעית כשכל עיקר החרישה על מנת למנוע מנכרים להשיג גבול, והתיר הדבר כשהפסד ברור, וסיבת הדבר שאין כאן חרישה חקלאית, והוי כזומר וצריך לעצים, ואע"פ שעם הזמירה הרי הוא מגדל ועושה תולדת זורע, כיון שכונתו לעצים, מותר בשביעית, וה"ה חרישה שכולה לצורך בטחוני, וא"כ ה"ה בנטיעה. החזון איש שם נשאל בזה כשהחרישה הכרחית מסיבות

שאינה בשביל הכנת הזריעה כ"א למטרת השמירה. גם אין להקדימה כלל יותר מזמן ההכרח הגמור כי באלו אמרו מאחרין ולא מקדימין", עכ"ל.

וה"ה בנידון דידן גם שמוטרים נטיעות לצורך החזקת הארץ, יש לעשותם שלא בזמן הנטיעות, וכדרך שלא יראה כנוטע לעבודת הארץ. על כן יש להמנע מליטוע בט"ו בשבט בו נוטעין נטיעות לשמן, וכן שלא לעשות בשביעית מבצע נטיעות, כדי שלא ילמדו להקל בנטיעות בשביעית.

ונטיעה לשמה, ולא נטיעה לצורך סייג על מנת להחזיק את הארץ. ומה יועילו כל השינויים כשנראה הדבר שנוטע לצורך עבודת הארץ, ויש ללמוד עד כמה החמירו חכמים, ואסרו מלאכות סיקול וזיבול וכדומה שלא יהא נראה כחורש שדהו לצורך שביעית. ויש ללמוד מדברי הגרא"י קוק זצ"ל שהתיר החרישה לצורך בטחוני במקום הכרח, אבל התנה חרישה זו דוקא שלא בשעת חרישה, וז"ל במשפט כהן שם "כמובן שתהא חרישה זו דוקא שלא בזמן החרישה הנהוגה, כדי שיהא ניכר גם מצד הזמן

סימן מב.

באיסור הפסד פירות שביעית

היא תוצאה של מצות השמיטה והפקעת הבעלות, שדיני אכילת פירות שביעית, הביעור ואיסור הסחורה וההפסד, יסודם בערך החברתי והסוציאלי של השמיטה, שתהא יד הכל שוה בהם בשנה השביעית, או שדיני אכילת פירות שביעית, איסור הסחורה ושאר דינים החלים על הפירות, מקורם במצות השבת לה' המקדשת את הפירות וקובעת להם דינים מיוחדים. דיני הפירות הגדלים בשנה השביעית נזכרו במשנה בלשון "קדושת שביעית", ויש להתבונן האם אין זה אלא לשון מושאלת, המורה על ההלכות המיוחדות שנאמרו על פירות השביעית לצורך חלוקתם הצודקת בשמיטה, שאסור להפסיד, לסחור, ולאגור, בכדי שיתקיים הכלל של "ואכלו אביוני עמך", ויהיו הפירות לך ולהם לאכלה, ומחמת הסייגים שנאמרו בהם נקראו בלשון "קדושת שביעית", או שהכוונה לקדושה ממש שדין השביתה של "ושבתה הארץ שבת לה'", מחיל על הפירות קדושה המחייבת איסור הפסד וסחורה, מחמת קדושת הפירות שגדלו בשבת הארץ, ומצוותם באכילה דוקא מחמת קדושתם, כדוגמת קדושת קדשים קלים תרומה ומעשר שני, שדיני האכילה והשימוש בהם נובעים מחמת קדושתם.

הרמב"ן במנין המצוות שמנה לדעתו מ"ע ג' כתב, "שאמרה תורה בפירות שביעית והיתה שבת הארץ

זכינו בשנים האחרונות והתרכו גבורי כח עושי דברו השומרים שביעית כהלכתה, ומקיימים "והשביעית תשמטנה ונטשתה", התרכו השאלות המעשיות כיצד לשמור פירות שביעית הגדלים בקדושת שביעית, וכיצד להתנהג במטעים ובכרמים במצוות שבת הארץ.

בחרתי השנה לדון בדיני קדושת פירות שביעית, בשאלות שנשאלנו לקראת שנת השבע בענין הפסד פירות שביעית.

א. דין קדושת פירות שביעית

עיקר מצות השמיטה היא שבת הארץ, ככתוב "ושבתה הארץ שבת לה'", המצוה מפקיעה את הבעלות הפרטית של "והארץ נתן לבני אדם", ומזכירה את הכלל "כי לי כל הארץ". אולם מלבד המצוה להשבית את הארץ מעבודה, יש בשנת השמיטה הוראה מעשית כיצד לנהוג בפירות שביעית, "ואכלו אביוני עמך" (שמות כ"ג), "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך וכו' ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" (ויקרא כ"ה). ויש להתבונן בהוראה זו ובמהותה, האם מצות חלוקת פירות השביעית לכל, ככתוב "ואכלו אביוני עמך",